

DU GALIOS VEIDRODŽIAI

ZENONAS NORKUS

Straipsnyje lyginami du politinės galios tyrimo metodai – sprendiminių ir resursinių. Aptariami šių metodų suponuojamų galios sampratų skirtumai bei būdingos jiems ydos: „panaudojimo klaida“ ir „bazės klaida“. Empirinio galios tyrimo sunkumai siejami su dispozicine galios sąvokos prigimtimi bei strateginiu galios aspektu, kuriuo pasižymi agentūrinės dispozicijos.

„Tai kas gi yra galia? Kas sugebėtų tai lengvai ir trumpai paaiškinti? Kas gali būti paprasčiau ir kasdieniškiau, kaip kalbant minėti galią? Ją suprantame ir patys kalbėdami, ir kito klausydamiesi. Tai gi kas yra galia? Kol apie ją manęs niekas neklausia – žinau, o kai noriu klausiančiam paaiškinti – nežinau“. Tai perfrazuota garsiųjų Aurelijaus Augustino meditacijų apie laiką pradžią¹. Pakeitę Augustino sakiniuose vieną vienintelį žodį („galia“ vietoj „laiko“), gau name kuo tiksliausią galios analitiko situacijos aprašymą. Tik rašant apie galią lietuviškai, kyla vienas papildomas keblumas. Ten, kur anglakalbiai diskutuoja apie „galią“ (*power*), lietuvius gali girdė-

Zenonas Norkus — Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto docentas.

© Zenonas Norkus, 1998

Straipsnis įteiktas redakcijai 1997 m. spalio 10 d.

Autorius dėkoja Alexandro von Humboldto fondui už stipendiją mokslinei stažuotei Vokietijoje

ti pokalbį apie „valdžią“ (*authority*). *Power* vertimas „galia“ ne visuose kontekstuose yra sklandus². Vis dėlto toks vertimas lietuviui vertėjui pavyktų dažniau, negu rusui, užsispyrusiam pažodžiui versti *power* į *moščj*. Rusiškai kur kas natūraliau skambėtų *vlastj*.

Tačiau klausimas, kodėl žmonės yra tuo labiau linkę tapatinti „galia“ ir „valdžią“, kuo ryčiau jie gyvena, nėra šio straipsnio tema. Kaip ir kitas su juo susijęs: kodėl, kuo ryčiau, tuo mažiau „valdžia“ konotuoja „autoritetą“? Būtent tokia konotacija būdinga angliškam žodžiui *authority*, kurį turėtume versti „valdžia“, nusprendę *power* versti „galia“ ir tik „galia“. Straipsnio uždavinys yra aptarti metodologines problemas, išskylančias, kai bandoma kasdienės kalbos žodį „galia“ paversti socialinių mokslų terminu. Šios problemos aktualiausios politikos mokslui; žodis „galia“ neatsitiktinai naudojamas daugelyje to mokslo objekto apibūdinimų³. Tačiau apskritai, galios sąvoka yra tarpdisciplininė, – ją aptinkame ir sociologijos, o iš dalies ir ekonomikos (vadinamosios *bargaining power* (derybinės galios) pavidalu) žodyne. Atsižvelgiant į potencialaus skaitytojo interesus, kalbėsime visų pirma apie politinę galią. Tačiau tai, kas bus sakoma apie politinę galią, *mutatis mutandis* gali būti pritaikyta ir kitoms socialinės galios formoms. Mat pagrindinė tezė, kurią bandysime pagrįsti, yra tokia: minėti metodiniai sunkumai yra susiję su dispozicine galios sąvokos prigimtimi. O šis bruožas yra invariantiškas tos sąvokos modifikacijų atskirose socialinių mokslų disciplinose atžvilgiu.

Skirtingai nuo Aurelijaus Augustino, fizikui klausimas „kas yra laikas?“ jokio intelektualinio diskomforto nekelia. Laikas yra tai, ką matuoja laikrodis. Vienintelis jam įdomus dalykas yra toks: koks laikrodis laiką matuoja tiksliau? Atrodytų, jo pavyzdžiu gali ir turi sekti politologas ar sociologas: „galios“ sąvoka nė kiek ne keblesnė už bet kokią kitą empirinių mokslų sąvoką, jeigu ji yra operacionaliai apibrėžta, nurodant procedūrą, kuria galima empiriškai kontroliuoti tokio tipo teiginius: „A turi galią padaryti x“ (*A has power to x*) „A yra galingesnis už B“; „A turi galią B“ (*A has power over B*) ir pan.

Ir tikrai, egzistuoja procedūros arba metodai tokio tipo teiginiams tikrinti⁴. Socialinė psichologija, tirdama galios santykius mažosiose grupėse, gali naudotis eksperimentiniu metodu. Politologijoje jis nepritaikomas, nes ji tiria socialinius makroprocesus, kurie negali būti eksperimentų, tenkinančių metodinio griežtumo reika-

lavimus, objektas. Jai neturi didesnės vertės ir eksperimentiniai socialinio psichologinio tyrimo rezultatai, nes jų išorinis validumas yra labai abejotinas. Lieka trys teiginių apie galią empirinės kontrolės metodai: (1) sprendiminis (angl. *decisional*); (2) resursinis (*resource-based*; dažnai dar vadinamas poziciniu); (3) reputacinis.

Sprendiminiam galios tyrimo metodui pirmenybę teikė garsus biheivioralistinės metodologijos politologijoje propagandistas ir kartu pliuralistinės demokratijos teorijos klasikas Robertas A. Dahlis⁵. Ieškodami atsakymo į klausimą, kas ir kiek tam tikroje lokalinėje arba nacionalinėje bendruomenėje turi galios, visų pirma turime klausti, kas, kokie veikėjai – asmenys, organizacijos, interesų grupės, – dalyvauja, priimant sprendimus. Toliau reikia domėtis, kuriam iš šių veikėjų dažniausiai pavyksta pasiekti, kad būtų priimti būtent jų siūlomi sprendimai. Tas veikėjas, kuriam dažniausiai pavyksta įveikti kitų veikėjų pasipriešinimą, t.y. paversti jo siūlomus sprendimus bendruomenės politika arba sukliudyti tai padaryti kitiems, yra galingesnis už kitus, t.y. turi didžiausią santykinę galią (*relative power*) toje bendruomenėje. Turime gilintis į sprendimų priėmimo proceso detales, į „faktinį“, „realų“ žmonių elgesį (iš čia ir šios metodologijos pavadinimas: „biheivioralizmas“). Taikydamas šią metodiką, R. Dahlis atrado, kad jo tirtoje New Haveno miesto bendruomenėje nėra tokio individualaus ar kolektyvinio veikėjo, kuris ryškiai dominuotų ir keliant sprendimų pasiūlymus, ir juos priimant. R. Dahlis padarė išvadą, kad ir lokalinei, ir bendranacionalinei JAV politikai būdinga „galios dispersija“ arba galios centrų pliuralizmas. Kartais sau palankius sprendimus prastumia viena interesų grupė, kartais – kita, bet nėra tokios, kurios pozicija būtų lemiama visais atvejais.

Iš daugelio sprendiminio galios tyrimo metodo keblumų, kuriuos nurodo jo kritikai, paminėsiu tik du. Tai vadinamoji „palydovo problema“ ir „chameleono problema“⁶. Pirmoji iškyla tais atvejais, kai tam tikram veikėjui nuolatos sekasi, kad būtų priimti jo pageidaujami sprendimai, kadangi tie pageidavimai nesiskiria nuo galingiausio veikėjo pasiūlymų. Matuodami galią pageidaujamų sprendimų priėmimo lyginamuoju dažniu, galingu turėtume laikyti ir silpną, bet „laimingą“ nykštuką, kuriam sekasi norėti to paties, ko nori milžinas. Palyginimui: jeigu Jonas ranka pastūmė sieną ir ji nugriuvo, kai tuo pat metu tą sieną stumtelėjo buldozeris, – tai negi

Jonas yra toks galingas? Sprendiminės metodikos skiriamoji galia nėra pakankama atskirti „buldozerius“ nuo „buldozerių palydovų“. Jos nepakanka ir tam, kad atskirtume tikrus galinguosius nuo „chameleonų“. Tai veikėjai, kurie vadovaujasi strategija „visada būk su nugalėtoju“. Ja vadovautųsi, pvz., toks sprendimus atviru balsavimu balsų dauguma priimančio komiteto narys, kuris balsuoja pagal taisyklę: „balsuok už tą pasiūlymą, kurį palaiko dauguma“. Jeigu iškeltume klausimą, kuris tokio komiteto narys yra galingiausias, ir bandytume jį atsakyti sprendiminės metodikos pagrindu, tai tokiu turėtume pripažinti būtent „chameleoną“. Juk būtent „jo“ pasiūlymas dažniausiai ir būtų priimamas.

Šiuos ir kitus sprendiminės galios tyrimo metodikos keblumus galima sieti su tam tikru principiniu trūkumu, būdingu galios sampratai, kuria ta metodika implicitiškai arba eksplicitiškai remiasi. Konkrečiu R. Dahlio atveju ši samprata yra eksplicitiška. Jis laiko teiginius apie galią priežastiniais teiginiais: „teiginį «C turi galią R» galima pakeisti teiginiu «C elgesys yra R elgesio priežastis»“⁷. Tokioje galios sampratoje daroma vadinamoji *exercise fallacy* (panaudojimo klaida)⁸. Teigti, kad „C turi galią R“ reiškia „C elgesys yra R elgesio priežastis“ yra klaidinga lygiai taip pat, kaip ir teigti, kad „stiklas yra dužus“ reiškia „stiklas dūžta“. Ir vienu, ir kitu atveju tam tikra dispozicinė savybė sutapatinama su vienu iš jos pasireiškimų. R. Dahlio pasiūlytu būdu suprasdami galią, mes ją sutapatiname su jos naudojimu. Loginiu požiūriu⁹, galios sąvoka yra dispozicinės savybės sąvoka, lyginama su tirpumo, magnetiškumo, elektros laidumo sąvokomis. Dispozicinės savybės skiriamos nuo tiesiogiai stebimų (kategorinių, epizodinių) savybių. Pastarąsias nusakoma, pvz., tokie predikatai: „tirpsta“, „traukia geležies drožles“, „yra baltas“, „yra karštas“ ir t.t. Ar dispozicinė savybė yra kas nors daugiau, nei epizodinių savybių, kuriomis ji pasireiškia, visuma? Jeigu atsakome į šį klausimą teigiamai, tai priimame vadinamąją fenomenalistinę dispozicijų sampratą. Į tokią galios kaip dispozicijos sampratą implicitiškai arba eksplicitiškai orientuoja sprendiminė galios tyrimo metodika.

Sprendiminio galios tyrimo metodo alternatyva yra resursinis metodas. Jis orientuotas į dispozicinių savybių sampratą, kurią galima vadinti realistine. Šiuo požiūriu, dispozicija yra kažkas daugiau už jos pasireiškimą epizodų visumą, nes kiekviena „tikra“ dis-

pozicija turi tam tikrą bazę arba pagrindą. Fizikinių dispozicijų atveju, dispozicijos bazė yra tam tikros fizikinės mikrostruktūros ypatybės, paaiškinančios, kodėl tam tikras objektas tas dispozicijas turi. Pvz., cukraus tirpumą paaiškina jo molekulių sandara, metalų laidumą – jų atomų struktūra. Galios pagrindas arba bazė yra resursai. Tad norėdami ištirti, kas ir kiek galios turi, turime nagrinėti, kas tam tikroje visuomenėje yra galios resursai, ir kas kiek tų resursų kontroliuoja. Fizikinių objektų dispozicijas paaiškina jų mikrostruktūros ypatybės. Veikėjų galios sferą (*scope*) ir dydį paaiškina (bet tik iš dalies) socialinė (makro)struktūra, kurioje tiems veikėjams tenka pozicijos, susijusios su tam tikrų resursų kontrole.

Politinės galios resursas, tradiciškai esąs politikos tyrinėtojų dėmesio centre, yra valdžios (*authority*) įgaliojimai, kuriuos veikėjas turi todėl, kad užima tam tikrą postą. Kai politologai atskirų asmenų turimos galios diapazoną ir dydį sieja su jų padėtimi valdžios hierarchijoje, jie tą galią matuoja ir lygina duomenų apie tų asmenų resursus (valdžios įgaliojimų pagal tam tikrą institucinę tvarką) pagrindu. Šio tipo resursus turi omenyje valdininkai ar valstybių vadovai, kai skundžiasi, jog turi „per mažai galios“.

Tokio tipo resursas yra ir teisė balsuoti, kurią turi kiekvienas Lietuvos Respublikos ar kitos demokratinės valstybės pilietis. Metodiškai šis resursas yra įdomus tuo, kad jo kontrolės teikiama galia galima palyginus tiksliai įvertinti kiekybiškai. Jeigu kiekvienas rinkėjas turi tik vieną balsą, tai to balso teikiama galia yra tuo didesnė, kuo mažesnis bendras balsuotojų arba aktyviai balsuojančiųjų (nesusilaikančių) skaičius. Kaip vietinės savivaldybės rinkėjai kiekvienas galios turime kur kas daugiau, negu rinkdami prezidentą arba parlamento deputatą. Pastaruoju atveju, rinkdami deputatą, atstovaujantį rinkiminei apygardai, galios turime daugiau, negu balsuodami už partijos sąrašą. Žinoma, visais šiais atvejais atskiro balsuotojo galia lieka nykstamai maža¹⁰. Tačiau balsuotojų skaičiui sumažėjus iki kelių dešimčių arba keleto, balso svoris didėja. Taip būna kompaktiškose komisijose ir komitetuose. Be to, gali būti, kad balsuotojų balsai nėra vienodai svarūs. Taip yra, pvz., akcininkų susirinkimuose, kur balso svorį lemia turimų akcijų skaičius. Nevienodai svarūs yra nuolatinųjų bei nenuolatinųjų JTO Saugumo Tarybos narių balsai. Galią, kurią turi atskiri tokių komitetinių organų nariai bei jų koalicijos, galima išmatuoti kiekybiškai, naudojant vieną

iš vadinamųjų galios indeksų. Tai, pvz., Penrose'o indeksas¹¹, Shapley-Shubiko indeksas¹², Banzhafo indeksas¹³, leksikografinis minimalios lemiamos aibės (*Lexicographic minimal decisive set*; LMDS) indeksas¹⁴, pergalės laukiamosios tikimybės (*expected probability of winning*; EPW) indeksas¹⁵. Iš jų bene populiariausias yra Shapley-Shubiko indeksas: $G_i = p_i/n!$, kur G_i yra i-jo komiteto nario galia; p_i – skaičius koalicijų, kuriose i-jo koalicijos nario balsas yra lemiamas (*pivotal*) minimalios nugalinčios koalicijos pergalei, o $n!$ yra bendras galimų balsų pasiskirstymų skaičius. Tokių indeksų konstravimas yra vienas iš matematinės lošimų ir sprendimų teorijos uždavinių. Tačiau negalima sakyti, kad tas uždavinys jau išspręstas, nes nėra vienos nuomonės, kuris šių indeksų yra geriausias. Problema ta, kad matuodami to paties „komiteto“ narių galią skirtingais indeksais, gauname ne visai vienodus rezultatus. Taip išmatavę savo indeksu JTO Saugumo Tarybos (iki 1965 m.¹⁶) nuolatinį narių galią, Shapley ir Shubikas aptiko, kad penki nuolatiniai Saugumo tarybos nariai turi 98,7 % visos jos galios. Nenuolatiniai nariai dalijasi likusius 1,3 % galios. Shapley ir Shubiko rezultatus sukritikavo J.S.Colemanas, išmatavęs Saugumo Tarybos narių lyginamąją galią Banzhafo indeksu. Jo rezultatas: nuolatiniai nariai lygiomis dalimis dalijasi 90,5 % Saugumo Tarybos galios, nenuolatiniais tenka likusieji 9,5%¹⁷.

Tačiau valdžios įgaliojimai yra ne vienintelis galios resursas. Vienas iš „bihevioralistinės revoliucijos“ politologijoje motyvų kaip sykis ir buvo nepasitenkinimas galios samprata vadinamajame „senajame“ institucionalizme, kur ji buvo tapatinama su teisiškai apibrėžtais valdžios įgaliojimais, priklausantiems tam tikrai pozicijai valdžios hierarchijoje. Šiuo požiūriu, apie galios pasiskirstymą viską, ką norime, galime sužinoti, nagrinėdami teisės aktus. Bihevioristai ragino apie tai spręsti, tiriant „faktinį“ elgesį, „realią“ įtaką sprendimams ginčytiniais klausimais priimti. Konstitucijos, statutai ir kitokie teisiniai dokumentai, apibrėžiantys valdžios įgaliojimų pasiskirstymą, anaipol ne visada yra patikimas „realaus“, „tikrojo“ galios pasiskirstymo indikatorius. Chrestomatiniu pavyzdžiu gali būti „pilkųjų kardinolų“, favoritų bei favoričių galia.

Tačiau sprendiminė galios tyrimo metodika nėra vienintelė alternatyva galiai sutapatinti su teisiniais valdžios įgaliojimais. Kita alternatyva yra platesnė galios resursų samprata. Neskaitant ką tik

aptartų valdžios (*authority*) įgaliojimų, tokiais resursais gali būti tur-
tas, socialinis statusas (pagarba, populiarumas), informacija, jėga
(*force*), legitimiskumas¹⁸. Resursiniam galios tyrimo metodui pir-
menybę teikia pliuralistų oponentai „elitistai“, teigiantys, kad ir mo-
derniose vakarietiškoje visuomenėje galia koncentruojasi „galios
elito“ rankose. Svarbu ne tai, kieno naudai priimami sprendimai
ginčytiniais viešojo gyvenimo klausimais. Svarbu, ar yra grupė žmo-
nių, kurių resursai pakankami, kad panorėję, jie tuos klausimus ga-
lėtų išspręsti savo naudai. „Galios elitą sudaro žmonės, kurių padė-
tys įgalina juos pranokti paprastų žmonių įprastą aplinką; jų padė-
tis leidžia jiems priimti sprendimus, turinčius didelių pasekmių. Ar
jie tokius sprendimus priima, ar ne, yra mažiau svarbu už faktą, kad
jie užima tokias lemiamas pozicijas“¹⁹.

Reputacinis galios tyrimo metodas, kuriuo savo laiku naudo-
josi kai kurie elitistai²⁰, savarankiškos reikšmės neturi. Naudoda-
masis šia metodika, tyrinėtojas tiesiog klausia tam tikros bendruo-
menės narių, ką jie savo bendruomenėje laiko pačiais galingiaus-
siais. Jeigu apklausiamieji yra eiliniai bendruomenės nariai, tai, kas
šia metodika yra ištiriama, yra ne galia, bet galios reputacija kaip
tam tikras (labai svarbus) galios resursas. Jeigu apklausiami eks-
pertai (pvz., politologai, kurie yra atitinkamos bendruomenės poli-
tinio proceso žinovai), tai galime ir turime kelti klausimą: kokia
metodika jie remiasi – sprendimine ar resursine.

Taip politologijoje naudojamų galios empirinio tyrimo metodų
įvairovę galima redukuoti į sprendiminės ir resursinės metodikos al-
ternatyvą. Naudojant resursinę metodiką, nekyla „chameleono“ ir
„palydovo“ problemų: „palydovą“ ar „chameleoną“ nuo tikrų galin-
gųjų atskiriame pagal jų kontroliuojamų resursų pobūdį ir kiekį. Tą-
čiau jos taikymas susijęs su savais keblumais ir paradokais, kuriuos
Peteris Morrissas sieja su jo vadinamąja „*vehicle fallacy*“ dispozicinių
savybių interpretacijoje²¹. Lietuviškas šios klaidos pavadinimas galė-
tų būti „bazės klaida“. Tai nėra tikslus pažodinis vertimas, bet geriau-
siai išreiškia reikalo esmę: „bazės klaida“ yra dispozicijos tapatini-
mas su jos baze. Galios atveju – tai yra galios sutapatinimas su jos
baze (resursais). Ši klaida daroma, neskiriant dviejų skirtingų klau-
simų: (1) kas turi galią? (2) kodėl tie, kurie turi galią, ją turi? Kad tai
tikrai skirtingi klausimai, galima parodyti, pateikus porą analogiškų
klausimų iš gamtotyros: (1) kokios medžiagos yra tirpios (laidžios

šilumai, dužios ir pan.)? (2) kodėl tos medžiagos, kurios yra tirpios (ir pan.), tokios yra? Į pirmąjį klausimą galima atsakyti ir nežinant atsakymo į antrąjį. Žmonės nuo neatmenamų laikų mokėjo skirti tirpias ar laidžias šilumai medžiagas nuo šilumai nelaidžių, tačiau atsakymai į (2) klausimą buvo rasti tik atsiradus moderniajai fizikai. Svarbu pastebėti, kad atsakymas į (2) klausimą visada yra tam tikra teorinė hipotezė, formuluojama terminais, kurie nėra tiesioginio stebėjimo terminai. Tam tikru metu fizikų bendruomenėje priimti fizikinių dispozicijų aiškinimai, teoriniai jų bazių modeliai yra teorinės hipotezės, konkurencinėje kovoje įveikusios savo konkurentes.

Galima teigti, kad pirmenybės teikimas sprendiminiams arba resursiniams galios tyrimo metodams galų gale išreiškia dvi skirtingas socialinio tyrimo filosofijas: fenomenalistinę (arba empiristinę) ir realistinę (arba „teoretistinę“). Pirmoji, būdinga biheivioralistinei politikos mokslo metodologijai, siekia galią tirti „be teorinių prielaidų“ arba išsiverčiant su minimalia teorija. Žinoma, galima ginčytis, ar tas projektas pavyksta. Taip pat ir „elitistų“ nesutarimai su „pluralistais“ gali būti interpretuojami kaip teoriniai nesutarimai dėl vieno ypatingo resurso- rinkėjo balso – lyginamosios reikšmės (lyginant su kitais galios resursais) liberaliosios demokratijos sąlygomis. Tačiau, šiaip ar taip, sutapatinę galią su jos resursais arba sprenddami apie lyginamąją veikėjų galią jų kontroliuojamų resursų pagrindu, tuo pačiu išipareigojame tam tikrai teorinei perspektyvai. Ir fizikinių dispozicijų bazės, ir resursai, kaip galios bazė, gali būti identifikuoti ir susieti su atitinkamomis dispozicijomis (galia) tik tam tikros teorijos kontekste²². Teorija apibrėžia, kas yra galios resursai ir kokia tų resursų lyginamosi vertė. Konkuruojančios socialinės teorijos – tai tuo pačiu ir alternatyvios politinės ir kitokios socialinės galios resursų bei jų lyginamosios vertės teorijos. „Dauguma empirinių nesutarimų dėl galios yra nesutarimai dėl skirtingų teorijų teisingumo, o ne ginčai dėl faktų“²³. Marksistinėje teorinėje perspektyvoje kaip toks lemiamas politinės galios resursas nurodoma gamybos priemonių nuosavybė. Maxas Weberis labai sureikšmino prievartos priemonių ir legitimizmo vaidmenį. Tad vadovaujantis resursine metodika, atsakymas į klausimą, kas ir kiek tam tikroje bendruomenėje turi galios, priklausys nuo to, ką galios resursu laiko bei kokią lyginamąją reikšmę jiems suteikia ta teorija, kuria tyrinėtojas eksplisitiškai arba implisitiškai vadovaujasi.

Isidėmėję skirtumą tarp klausimo, (1) kokie objektai turi tam tikrą dispoziciją, ir (2) kas yra tos dispozicijos bazė, – turime išsiaiškinti, kodėl dispozicijos sutapatinimas su jos baze yra klaida. Problema ta, kad fizikinių dispozicijų atveju tokia identifikacija visai nėra klaida. Mat šiuo atveju, žinodami atsakymą į (2) klausimą, tuo pačiu žinome atsakymą į (1). Žinodami, pvz., kokia mikrostruktūra lemia medžiagos elektros laidumą arba dužumą, tuo pačiu žinome, kokios medžiagos yra laidžios ar dužios. Taip, pvz., chemikas, dar prieš sintezuodamas naują, gamtoje nepasitaikantį polimerą, gali numatyti jo epizodines fizikines savybes savo teorinių žinių apie mikrostruktūrą pagrindu. Tò nėra galios atveju. Žinojimas, kas, kokius ir kiek resursų tam tikroje bendruomenėje kontroliuoja, dar nereikia galios pasiskirstymo toje bendruomenėje žinojimo. Galima abejojti, ar resursų skaičiavimas yra tolygus galios matavimui. Tokią abejonę reiškė R.Dahlis: „mes negalime tiesiogiai išvesti skirtingų veikėjų politinės įtakos skirtumų iš jų politinių resursų, kuriais jie gali pasinaudoti, skirtumų“²⁴. O P. Morrissas ją konkretizuoja: „visi šio pasaulio resursai neduos jokios naudos tam, kas nežino, kaip juos panaudoti; kiti gali padaryti stebuklus labai ribotais resursais“²⁵.

Galios kaip dispozicijos sutapatinimas su jos baze (resursais) yra klaida todėl, kad tai dispozicija, kuri yra ypatingo tipo objektų – veikėjų (agentūrų) – savybė. Objektas, kuris nėra veikėjas, turėdamas tam tikro tipo mikrostruktūrą, negali nereaguoti į tam tikro tipo sąlygas tam tikru vienareikšmišku būdu. Veikėjas, kontroliuojantis tam tikrus resursus, renkasi ir sprendžia, ar jis tuos resursus panaudos, ar ne. Nieko panašaus neaptiksime fizikinių dispozicijų atveju: cukraus gabaliukas, įmestas į vandenį, negali rinktis ir spręsti, ar jis ištirps, ar ne. Dispozicijos, kurias veikėjai savo nuožiūra gali panaudoti arba ne, yra jų sugebėjimai (*ability*). Galia yra vienas veikėjo sugebėjimų. Būtent veikėjo (individualaus ar kolektyvinio) sugebėjimas panaudoti kontroliuojamus resursus savo interesams realizuoti – visų pirma tais atvejais, kai tenka įveikti pasipriešinimą²⁶. Tas sugebėjimas turi pagrindą: tai veikėjo kontroliuojami resursai. Tačiau resursų kontrolė ir sugebėjimas juos panaudoti – tai du skirtingi dalykai. Pagaliau skirtingi dalykai yra sugebėjimo turėjimas ir sprendimas juo (t.y. savo galia) pasinaudoti.

Veikėjas gali nuspręsti nesinaudoti savo galia šiose situacijose. (1) Jeigu jis mano, kad neturi jokių šansų realizuoti savo inte-

resus. Racionalus veikėjas nusprendžia naudoti savo galią tik tuo atveju, jeigu tikisi sėkmės. Herbertas Simonas visai pagrįstai nurodo²⁷, kad bendruomenėje, susidedančioje iš tokių veikėjų, kuriuos suponuoja neoklasikinis tobulo konkurencinės rinkos modelis, iš viso niekada nekiltų jokių atvirų konfliktų, – nesvarbu, koks būtų resursų pasiskirstymo nelygybės („neteisybės“) laipsnis. Veikėjai, pasižymintys tobulo racionalumo savybe (disponuojantys visa ir adekvačia informacija apie savo pasirinkimų aplinkybes ir neturintys jokių „informacinių kaštų“), t.y. visada tiksliai ir teisingai vertinantys galių santykį, inicijuotų tik tokius konfliktus, kurių pergalingą baigtį jie galėtų neklystamai numatyti. Tačiau tie konfliktai ir nekiltų, nes jų tobulai racionalūs priešininkai, taip pat neklystamai numatydami savo pralaimėjimą, patys pasitrauktų galingesniesiems iš kelio. Iš tikrųjų, kas yra galingesnis: ar tas veikėjas, kuris sugeba realizuoti savo interesus, įveikdamas kito veikėjo pasipriešinimą, ar tas, kuriam netgi neišdrįstama pasipriešinti? O gal tas, kurio norai iš anksto anticipuojami ir įvykdomi, jam dar nespėjus jų viešai pareikšti?

Skirtingai nuo tobulai racionalaus neoklasikinės ekonominės teorijos „*homo oeconomicus*“, realūs veikėjai ir politiniame, ir ekonominiame gyvenime yra tik ribotai racionalūs, jie dažnai apsiskaičiuoja ir įsivelia į konfliktus, kuriuose neturi šansų nugalėti. Todėl atvirieji konfliktai egzistuoja. Tačiau ir ribotai racionalūs veikėjai nesivelia į konfliktus, apie kuriuos mano, kad neturi juose sėkmės šansų.

(2) Veikėjas gali nuspręsti nenaudoti savo galios tokiu atveju, kai jo interesus savo veiksmais realizuoja kitas veikėjas. B. Barry'is ir Keithas Dowdingas siūlo tokį veikėją (individualų arba kolektyvinį) vadinti laiminguoju (*lucky*)²⁸. Laimingas yra tas, kurio interesus atitinkantys politiniai sprendimai priimami be jo įsikišimo. Tam, kas mato, kad yra laimingas, nėra racionalu eikvoti savo resursus. Laimingas gali būti ir galingas, ir silpnas veikėjas. Iš viso galimi 4 atvejai: (1) veikėjas yra galingas ir laimingas; (2) galingas ir nelaimingas (turįs kovoti už savo interesus pats); (3) silpnas, bet laimingas (jau minėtasis „palydovas“); (4) silpnas ir nelaimingas. Laimė gali būti epizodinė ir nuolatinė, sisteminga (*systematic luck*). K. Dowdingas teigia, kad rinkos ekonomikos visuomenėje ne tik galingos, bet ir „sistemingai laimingos“ grupės padėtyje yra verslininkai²⁹.

Tokioje visuomenėje visi suinteresuoti ekonomikos augimu, o tai užtikrinti gali tik verslui palanki politika. Šią politiką ir turi vykdyti bet kokia vyriausybė, – nesvarbu, ar ji yra „kairioji“, ar „dešinioji“, ar ją spaudžia verslininkai, naudodami savo galią, ar ne. Neturinčios didelės galios, bet laimingos grupės pavyzdžiu gali būti Didžiosios Britanijos fermeriai Antrojo pasaulinio karo metais³⁰. Kadanę šalies nacionaliniai interesai buvo gyvybiškai priklausomi nuo žemės ūkio produkcijos didinimo, vyriausybė ir be fermerių pastangų priėmė palankius jiems sprendimus.

(3) Pagaliau ir galingi, ir silpni veikėjai gali nuspręsti nenaudoti savo galios (sugebėjimų ir resursų) dėl to, kad viliasi būti laimingi. Veikėjai, turintys tam tikrų bendrų interesų, yra kalinio dilemos situacijoje. Jiems kolektyviai racionalu inicijuoti kolektyvinę veiklą tiems interesams patenkinti. Tačiau individualiai racionalu yra toje veikloje nedalyvauti, viliantis, kad tuos interesus savo sąskaita realizuos kiti ir tuo pačiu nedalyvaujantį (*free-rider*) padarys laimingu.

Kaip matome, galios naudojimas ar nenaudojimas iš esmės priklauso nuo strateginės situacijos ir veikėjų vertinimų. Todėl nei patenkančių į politikos darbotvarkę klausimų (*issues*) pobūdis ir atvirųjų konfliktų dėl jų sprendimo rezultatai, nei galios resursų rejestrai išsamiai neatskleidžia galios pasiskirstymo tam tikroje bendruomenėje vaizdo. Tai ir viena iš priežasčių, dėl kurių politika (kaip ir mokslas apie ją) buvo, yra, o gal ir visada liks (taip pat ir) menas.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Plg.: Aurelijus Augustinas. *Išpažinimai*. Kn. XI, sk. XIV // Filosofijos istorijos chrestomatija: Viduramžiai / Sud. B. Genzelis. – V.: Mintis, 1980. – P. 105–106.

² Taip, pvz., nutarę versti *power* „galia“ ir tik „galia“, turėtume posakį *seize the power* versti „galios užgrobimu“ ir pan.

³ Žr., pvz.: Dahl R. *Modern Political Analysis*. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963. – P. 4–7. Panašiai samprotavo ir Talcotas Parsonsas, bandydamas atriboti ekonomikos, politikos mokslo ir sociologijos objektus. Žr.: Parsons T. *The Structure of Social Action*. – Glencoe: The Free Press, 1968. – Vol. 2. – P. 767–769.

⁴ Galios tyrimo metodų apžvalgą žr.: Morris P. *Power: A Philosophical Analysis*. – Manchester University Press, 1987. – P. 124–151.

⁵ Klasikinis biheivioristinės metodologijos ir drauge sprendiminio galios tyrimo metodo taikymo paminklas yra: Dahl R.A. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. – New Haven, Conn.: Yale UP, 1961.

⁶Žr., pvz.: March J.G. *Decisions and Organizations*. – Oxford: Basil Blackwell, 1988. – P. 141.

⁷Dahl R. *Power* // Sills D.L. (ed.) *International Encyclopedia of the Social Sciences*. – N.Y., L.: The Macmillan Company & The Free Press, 1968. – Vol. 12. – P. 410.

⁸Žr.: Morriss P. *Op. cit.* – P. 15–17; Dowding K. *Rational Choice and Political Power*. – Aldershot: Edward Elgar, 1991. – P. 4–5.

⁹Smulkiau apie dispozicinių sąvokų logiką žr.: Prior E. *Dispositions*. – New Jersey: Aberdcen UP and Humanities press, 1985; Tuomela R. (ed.) *Dispositions*. – Dordrecht: D. Reidel, 1987.

¹⁰Plg.: Norkus Z. *Balsavimo paradoksai* // *Politologija*. – 1996. – Nr. 1 (7). – P. 61–62.

¹¹Žr.: Penrose L.S. *The Elementary Statistics of Majority Voting* // *Journal of the Royal Statistical Society*. – 1946. – Vol. 109. – P. 53–57.

¹²Zr.: Shapley L.S., Shubik M. *A Method for Evaluating the Distribution of Power in a Committee System* // *American Political Science Review*. – 1954. – Vol. 48. – P. 792–797.

¹³Banzhaf J.F. *Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis* // *Rutgers Law Review*. – 1965. – Vol. 19. – P. 317–43.

¹⁴Zr.: Goldman A.I. *On the Measurement of Power* // *Journal of Philosophy*. – 1974. – Vol. 71. – P. 231–52; Morriss P. *Op. cit.* – P. 166–168.

¹⁵Žr.: Morriss P. *Op. cit.* – P. 171–181.

¹⁶Iki 1965 m. JTO Saugumo Tarybą sudarė 5 nuolatiniai ir 6 nenuolatiniai nariai. Sprendimui priimti reikėjo 7 balsų (įskaičiuojant visų nuolatinių Tarybos narių balsus). 1965 m. bendras Saugumo Tarybos narių skaičius buvo padidintas nuo 11 iki 15, o minimali nugalinti dauguma buvo padidinta iki 9 (įskaičiuojant visų nuolatinių Tarybos narių balsus). – Žr.: Riker W.H., Ordeshook P. C. *An Introduction to Positive Political Theory*. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973. – P. 170–172.

¹⁷Žr.: Coleman J.S. *Control of Collectivities and the Power of a Collectivity to Act* // Lieberman B. (ed.) *Social Choice*. – N.Y.: Gordon and Breach, 1971. – P. 269–300.

¹⁸Tokius galios resursus nurodo (su tam tikromis variacijomis) nemažai autorių. Žr., pvz.: Ilchman W., Uphoff N. *The Political Economy of Change*. – Berkeley: University of California Press, 1969; Uphoff N. *Distinguishing Power, Authority and Legitimacy: Taking Max Weber at his Word by Using Resources-Exchange Analysis* // *Polity*. – 1989. – Vol. 22. – P. 295–322; Harsanyi J. *Measurement of Social Power, Opportunity Costs and the Theory of Two-Person Bargaining Games* // *Behavioral Science*. – 1962. – Vol. 7; jo paties: *Measurement of Social Power in N-Person Reciprocal Power Situations* // *Behavioral Science*. – 1962. – Vol. 7. – P. 81–92; Lasswell H., Kaplan A. *Power and Society*. – New Haven: Yale UP, 1950; Mitchell W., Mitchell J. *Political Science and Public Policy*. – Chicago: Rand McNally, 1970; Wrong D. *Power: Its Forms, Bases and Uses*. – N.Y.: Harper, 1979 ir kt.

¹⁹Wright Mills C. *The Power Elite*. – N.Y.: Oxford UP, 1957. – P. 3–4.

²⁰Žr.: Hunter F. *Community Power Structure*. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1953.

²¹Žr.: Morriss P. *Op.cit.* – P. 18.

²²Daugelis tokių teorijų yra to tipo, kurį George'as C. Homansas vadina

„orientaciniais teiginiais“. Žr.: Homans G.C. *The Nature of Social Science*. – N.Y.: Harcourt, Brace and World Inc., 1967. – P. 14–18. Benc toliausiai klasifikacinių schemų ir orientacinių teiginių lygmuo pranokstamas Jameso S. Colemano darbuose. Žr.: Coleman J.S. *Power and the Structure of Society*. – N.Y.: Norton, 1974; jo paties: Coleman J.S. *Foundations of Social Theory*. – Cambridge, Mass and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1990. – P. 131–144, 719–736. Tačiau ir J.S. Colemano galios sampratoje galima įžvelgti „bazės klaidą“.

²³ Morriss P. *Op. cit.* – P. 145.

²⁴ Dahl R. *Modern Political Analysis*. – P. 48.

²⁵ Morriss P. *Op. cit.* – P. 142

²⁶ Panašiai galią savo klasikiniame apibrėžime apibrėžia Maxas Weberis. Tik jis akcentuoja ne tą aplinkybę, kad galia yra sugebėjimas, pasireiškiantis strateginės sąveikos situacijose, bet probabilistinę galios, kaip dispozicijos pobūdį: „galia reiškia bet kokią šansą socialiniame ryšyje realizuoti savo valią, – taip pat ir tuo atveju, kai susiduriama su pasipriešinimu, – nesvarbu, kuo tas šansas remtųsi“. Žr.: Weber M. *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie*. – 5. Aufl. – Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck). – S. 28. Tokio tipo galios apibrėžimus patcikia taip pat Brianas Barry'is ir Peteris Kolleris. Žr.: Barry B. *Is it Better To Be Powerful or lucky? – Part 2* // *Political Studies*. – 1980. – Vol. 28. – P. 348; Koller P. *Facetten der Macht* // *Analyse und Kritik*. – 1991: – Jg. 13. – Hf. 2. – S. 119.

²⁷ Žr.: Simon H. *Notes on the Observation and Measurement of Political Power* // *Journal of Politics*. – 1953. – Vol. 15 – P. 500–516.

²⁸ Barry B. *Is It Better To Be Powerful or Lucky? – Parts 1 and 2* // *Political Studies*. – 1980. – Vol. 28. – P. 183–94; 338–52; Dowding K.M. *Rational Choice and Political Power*. – Aldershot: Edward Elgar, 1991. – P. 63–68.

²⁹ Žr.: Dowding K.M. *Op. cit.* – P. 137–142.

³⁰ Žr.: *Ibid.* – P. 155.

Summary

TWO MIRRORS OF POWER

Basing on the work of Robert Dahl, Keith Dowding, Peter Morriss et al. two methodical approaches in the empirical research on social power are compared: the decisional one and the resource-based one. The article includes the concise presentation of the approaches to the measurement of the voting power and discuss the conceptual pitfalls in the analysis of power. The use of the decisional approach is prone to the commitment of the “exercise fallacy” consisting in the identification of power with its observable manifestations. As a result the decisional approach confronts the “problem of satellite” and that of “chameleon” which cannot be solved in the framework of the decisional approach. The decisional approach is recommended by the behaviouralist philosophy of social research favouring the social research without theoretical preconceptions. Such preconceptions are unavoidable in the framework of the resource-based approach because the specification and assessment of the relative importance of the resources of the social power draws upon some general macrosociological outlook. According to P. Morriss the “vehicle fallacy” (identification of the disposition with its base) is imminent

for the resource-based approach. P. Morriss' diagnosis is specified in the article by the thesis that this fallacy presents real danger only for the interpretation of dispositions of agencies. The author conceives power as an ability of an agency irreducible neither to its basis (resources) nor to its manifestations and reflected only partially by both of its mirrors because of the strategic dimension involved in the use of power. This dimension is explained drawing upon the work of Herbert Simon on imperfect rationality, the distinction between power and luck made by Brian Barry and the suggestions of K. Dowding about the impact of the situations of the Prisoner's Dilemma type on the exercise of power. The agency having the power can choose don't exercise it because of (1) its assessment of the situation as lacking the chances of success, (2) being lucky not to be in need to exercise its power because its interests are realised by some other agency or (3) choosing to free-ride in the situation where the result of the exercise of its power has the features of the public good.